

พระหมอกับการรักษาโรค : ทางเลือกใหม่ของชุมชน

ผศ. สุพิมล ตรีศักดิ์ดา
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอุบลราชธานี

๑. บทนำ

บทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเชิงวิจารณ์ จากการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ไทย ในชนบทที่มุ่งประโยชน์สุขของชุมชนที่มีผลกระทบโดยตรงต่อวิถีความเป็นอยู่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเชื่อ การตัดสินใจ และการดูแลรักษาสุขภาพ การอนุรักษ์การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ พระสงฆ์มีบทบาทตรงนี้มาก ดังจะเห็นได้จากผลของการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการสมุนไพรรักษาโรคจำนวน ๒ เรื่องคือ ๑) พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรรักษาโรคในจังหวัดอุบลราชธานี ๒) สภาพการดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคและการประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบการใช้สมุนไพรรักษาโรคของพระสงฆ์ ทั้งหมดนั้นเป็นการศึกษากรณีในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาปรากฏว่าพระสงฆ์นั้นมีบทบาทสำคัญยิ่ง ดังรายละเอียดในแต่ละเรื่องต่อไปนี้

๒. พระสงฆ์กับการใช้สมุนไพรรักษาโรค

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำสมุนไพรรักษาโรคเข้ามาเป็นองค์ประกอบในกระบวนการบำบัดผู้ติดเชื้อของพระสงฆ์ ทั้งในด้านการใช้สมุนไพรรักษาโรคในผู้ติดเชื้อ การใช้สมุนไพรรักษาโรคควบคู่กับพิธีกรรม การใช้สมุนไพรรักษาโรคควบคู่กับการเจริญสมาธิภาวนา การใช้สมุนไพรรักษาโรคควบคู่กับการทำกิจกรรมอื่นๆ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ พระสงฆ์ผู้นำศูนย์บำบัดผู้ติดเชื้อ จำนวน ๑๐ รูป และผู้เข้ารับการรักษาจำนวน ๒๐๐ คน โดยใช้แบบสอบถามและ

แบบลัทธิภวธรรมเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ และการหาค่าเฉลี่ยเป็นบางส่วน ผลการศึกษาพบว่า

๒.๑ การก่อตั้งและการดำเนินการของศูนย์บำบัดส่วนใหญ่มักเกิดจากการที่พระสงฆ์แกนนำเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มองเห็นภัยของสิ่งเสพติดผนวกกับการได้รับการอบรมมาจากสถาบันต่างๆ จึงดำเนินการก่อตั้งศูนย์ขึ้นภายในวัดโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดระดับท้องถิ่นและระดับชาติ พระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่าพระสงฆ์ควรจะมีบทบาทในระดับท้องถิ่นมากกว่า เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่เคารพและเป็นที่ตั้งมั่นในศรัทธาของชุมชนอยู่แล้ว วิธีการที่พระสงฆ์สามารถกระทำได้นั้น ส่วนมากจะเน้นการอบรม การเทศนา ในโอกาสต่างๆ ที่ทางราชการหรือหน่วยงานทางสาธารณสุข จัดขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักและมองเห็นพิษภัยของยาเสพติด ส่วนการจัดตั้งเป็นศูนย์บำบัดนั้นมีน้อยมาก

๒.๒ ความเหมาะสมและขีดจำกัดของพระสงฆ์ ส่วนมากพระสงฆ์ผู้นำมีความเห็นว่า การที่พระสงฆ์จะดำเนินการได้นั้นขึ้นอยู่กับขีดความรู้ความสามารถของพระสงฆ์เฉพาะรูป และการเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา มีเมตตาจิตที่จะให้ความสงเคราะห์แก่ประชาชนไม่หวังผลกำไรตอบแทน ไม่เป็นไปเพื่อการค้าพาณิชย์ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมวินัยก็เป็นตัวกำหนดอีกส่วนหนึ่ง การร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ ส่วนใหญ่รัฐจะให้การสนับสนุนเมื่อมองเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ผู้มีบทบาทต่อสังคม เช่น ให้การยกย่อง การประชาสัมพันธ์ สนับสนุนงบประมาณมาเป็นวิทยากร หรือส่งคนเข้ามาอบรม รัฐจะให้ก็ต่อเมื่อเห็นว่าได้ผลดี

๒.๓ การส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรักษาโรคของหน่วยงานของรัฐ ยังไม่ให้การสนับสนุน ส่วนมากเป็นการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง จากตำรา จากภูมิปัญญาในท้องถิ่น และมีใจรักเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีบางโอกาสที่ได้เข้าอบรมจากภาคเอกชน รัฐยังถือว่ามิใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์ที่ดำเนินการส่วนใหญ่เพื่อดูแลรักษาตนเอง ญาติพี่น้อง เมื่อมีผู้มารับบริการมากขึ้นจึงปฏิเสธไม่ได้ และกระทำเท่าที่จำเป็นเท่านั้น แม้การจะถ่ายทอดวิชาก็ต้องพิจารณาความเหมาะสมของคน

การใช้สมุนไพรควบคู่กับพิธีกรรม ในการบำบัดรักษานั้น ส่วนมากจะใช้พิธีกรรม นำการรักษา มีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การตั้งจิตอธิษฐานโดยให้ กล่าวคำสาบานหรือตั้งสัจจะต่อหน้าพระพุทธรูป พระสงฆ์ พ่อแม่ ส่วนกิจกรรมในการบำบัด นั้นมี ๔ อย่าง คือ การเจริญสมาธิภาวนาโดยการนั่งและการเดินฝึกให้พลังทางกายให้เกิดความ สมดุลการยืดหยุ่นของร่างกาย การทำกิจกรรมภายในวัด เช่น การปิดกวาดลานวัด จัดที่ฉัน ทำความสะอาดห้องน้ำ ฝึกให้รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ การรักษาสุขภาพอนามัย การประยุกต์ หลักธรรมประกอบ ส่วนมากจะให้การอบรมแบบไม่เป็นทางการ เช่น การสั่งสอนขณะทำงาน การฝึกให้เห็นจริงของภัยสิ่งเสพติด ความกตัญญูรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม และการไหว้พระ สวดมนต์ ทำวัตรเช้า เย็น ฝึกให้รู้จักการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ฝึกความสามัคคี การสงบ ทางกายและใจ

๒.๔ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของศูนย์ พระสงฆ์ส่วนมากจะประชาสัมพันธ์ กิจกรรมทั่วไปโดยใช้วิธีขอความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ ผู้นำชุมชน ส่วนการเข้ารับ การบำบัดของผู้ติดสารเสพติดนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการบอกกล่าวกันปากต่อปากจากผู้ที่เคยเข้ารับ การบำบัด ซึ่งก็เหมาะกับการที่ไม่ได้เปิดให้บริการทั่วไป เพราะมีข้อจำกัดหลายด้าน ส่วนการ จัดการงบประมาณ ส่วนมากงบประมาณได้จากการบริจาคของประชาชนทั่วไปและจากญาติ ของผู้เข้ารับการบำบัด ตามกำลังศรัทธา ได้จากหน่วยราชการเป็นส่วนน้อย การใช้จ่าย ส่วนใหญ่ใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าน้ำ ไฟ อาหารและเครื่องตีพิมพ์ และอื่นๆ ที่จำเป็น โดยมีทนายหรือ ชาวบ้านผู้ที่ไว้วางใจเป็นผู้ดำเนินการจัดการเบิกจ่าย และจัดทำบัญชี

ข้อวิจารณ์

๑) บทบาทด้านการอนุรักษ์และสืบทอดความรู้สมุนไพรของพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นไป ในลักษณะของปัจเจกบุคคลมากกว่า นอกจากนี้ได้รับการถ่ายทอดจากครูอาจารย์ที่มองเห็นว่า พอดีที่จะไว้วางใจได้ บางรูปแม้จะมีความสนใจเกี่ยวกับสมุนไพรแต่ไม่มีใครให้คำแนะนำดำเนินไป ก็ไม่ได้รับความนิยม แต่ส่วนใหญ่พระสงฆ์มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรโดยการ หาพืชสมุนไพรมาปลูกและดูแลรักษาในวัดหรือแนะนำให้หมอชาวบ้าน นำไปทำเป็นยารักษา ส่วน

ที่นำสมุนไพรมาปรุงเป็นยานั้น เบื้องต้นเป็นการทำขึ้นมาใช้เพื่อตนเองเฉพาะโรค และแจกจ่ายให้แก่ญาติที่ใกล้ชิด เมื่อเห็นว่าได้ผลจึงมีการบอกปากต่อปาก พุดต่อกันไป ส่วนที่มีผู้มารับการรักษาเพราะศรัทธาให้ไปใช้ตามที่จำเป็น

๒) อิทธิพลของพิธีกรรมที่มีต่อผู้เข้ารับการรักษา ในการประกอบตัวยาหรือการปรุงยา พิธีกรรมถือว่าเป็นส่วนสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการบริกรรมคาถา เพราะทุกอย่างทำอย่างมีขั้นตอน ตั้งแต่การออกไปหาพืชที่เป็นยา การตัดต้องทำพิธีขอยาจากป่า เมื่อนำมารวมกันแล้วก็ต้องมีพิธีปลุกยา ให้เกิดคุณแก่ผู้มารับรักษา ส่วนคำรักษานั้นไม่ได้เรียกร้องเป็นไปตามที่ครูกำหนดไว้ในเบื้องต้นเรียกว่าคำครู การทำอย่างมีขั้นตอนรวมทั้งการสวดบทคาถาภาษาบาลีทำให้เกิดความขลัง ความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ผู้นำไปใช้เกิดความศรัทธาและมีความเชื่อมั่น เมื่อคนมีความเชื่อมั่นย่อมมีพลังในการที่จะทำให้ไปสู่ความสำเร็จได้

๓) การฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตด้วยสมาธิ การให้การอบรมการเทศนา การให้เข้าร่วมทำกิจกรรมตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้เข้ารับการรักษาใช้เวลาว่างน้อยลง แต่พระสงฆ์ก็ยิ่งหนักขึ้น และต้องเรียนรู้มากขึ้นเพื่อการควบคุมทางพฤติกรรม ที่สำคัญคือด้านจิตใจพระสงฆ์จะต้องควบคุมหัวใจให้หนึ่งด้วยซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะใจคือตัวการสำคัญที่แสดงออกมาทางกาย ดังนั้นพระสงฆ์จึงใช้วิธีการให้เดินจงกรม นั่งสมาธิ ปัดกวาดศาลา จัดที่ฉัน ทุกกิจกรรมจะต้องไม่ให้ปราศจากสติ เมื่อควบคุมจิตได้ กายก็ผ่อนตามจึงไม่เป็นเรื่องยาก พระสงฆ์ส่วนใหญ่จึงฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตให้ได้ก่อน โดยการใช้ธรรมโอสถเป็นยารักษา เรียกว่าเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบในการบำบัดรักษา

๓. การดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรรักษาและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์

การศึกษาเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพการดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรรักษาและการประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบการใช้สมุนไพรรักษาในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ ในการสำรวจสภาพการดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรรักษาในวัด ใช้กลุ่มตัวอย่าง ๑๖๑ วัด โดยสุ่มแบบง่าย กลุ่มตัวอย่าง ๑๑๗ รูป ส่วนการประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบการใช้สมุนไพรรักษาในการดูแลสุขภาพ ใช้วิธีการศึกษาภาคสนามเฉพาะกรณี มีพื้นที่เป้าหมาย ๓ วัด เครื่องมือเก็บข้อมูลใช้

แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ และแบบสัมภาษณ์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนข้อมูลภาคสนามวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยการจัดหมวดหมู่ ดีความ แล้วสร้างข้อสรุป ผลการศึกษามีดังนี้

๓.๑ การดำเนินงานและการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ดำเนินการปลูก อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ โดยมีการใช้ประโยชน์จากเปลือกและผลอยู่ในระดับมาก ขณะที่ใช้ประโยชน์จากยางน้ำมันและเมล็ดอยู่ในระดับน้อย การปลูกสมุนไพรและการอนุรักษ์สมุนไพรดำเนินการในระดับปานกลาง แต่มีการจัดสวนสมุนไพรขึ้นในวัดดำเนินการในระดับน้อย แนวทางการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร พบว่าการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรของพระสงฆ์ โดยรวมอยู่ในระดับน้อย ส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญาการศึกษาจากตำราเอกสารและการเข้ารับการอบรมด้านสมุนไพร ส่วนการศึกษาตำราทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับสมุนไพรอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่การศึกษาเพื่อใช้ประโยชน์จากสมุนไพร ดำเนินการอยู่ในระดับน้อย ด้านการนำความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรสู่ชุมชน โดยรวมดำเนินการอยู่ในระดับน้อย ส่วนการประชุมกลุ่มสนทนาพระสงฆ์จำนวน ๖ รูปเห็นว่า พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสมุนไพรมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎก ส่วนการดำเนินงานเกี่ยวกับสมุนไพรของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี มีการปลูก การอนุรักษ์ การเผยแพร่และถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ รวมทั้งการนำความรู้สู่ชุมชน แต่กระทำโดยไม่เปิดเผย

๓.๒ การประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ พบว่ายาสมุนไพรรักษาโรคทั่วไป : กรณีวัดป่าประชาณีมีต พบว่า ๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้ดำเนินงานสมุนไพร เริ่มตั้งแต่การจัดหาตัวยา ปรุงยา แจกจ่ายยา การดูแลสุขภาพของประชาชน และให้ความรู้แก่ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ๒) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและการดูแลสุขภาพกับหน่วยงานสาธารณสุข เป็นสถานที่ศึกษาดูงานด้านสมุนไพร ๓) การประกอบสมุนไพรเริ่มแต่การจัดหาสมุนไพรมาตัดเป็นท่อน ตาก มัด จัดเก็บและแจกจ่ายยา ๔) ตัวยาสำคัญ มีหลายประเภทและจะมีคุณสมบัติที่ต่างกัน ตัวยาทีแรงอาจเป็นอันตราย ได้แก่ ยาสำหรับโรคมะเร็ง คือยา “มหาโหด” ส่วนยาทั่วไปได้แก่ ยาหม่อง ยาสีฟัน ยาแก้ปวด ยากระเพาะ ยาเม็ดลูก ยาเบาหวาน ยาลดความดัน ๕) การประยุกต์หลักพุทธธรรมประกอบการดำเนินงาน

สมณไพร่ มีการใช้หลักธรรมวินัย คือข้อปฏิบัติและข้องดเว้น ใช้หลักเมตตาสงเคราะห์ มีพิธีกรรม คำนึงถึงด้านจิตใจเป็นสำคัญ

๓.๓ เตาอบสมณไพร่เพื่อสุขภาพ : กรณีวัดหนองปลาปาก พบว่า ๑) มีเจ้าอาวาส ดำเนินงานด้านสมณไพร่เพื่อรักษาสุขภาพด้วยวิธีการใช้เตาอบสมณไพร่ ๒) เตาอบสมณไพร่ใน วัดยุคแรกนำไม้ไผ่มาสานเป็นฝาแล้วฉาบด้วยดินเหนียวกันเป็นฝาเตาอบตั้งอยู่ในบริเวณวัด ต่อ มามีผู้ศรัทธาได้ช่วยสร้างใหม่ให้มั่นคงโดยย้ายไปตั้งอยู่นอกเขตกำแพงวัด แยกห้องอบ ห้องน้ำ ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า ชาย-หญิง ๓) ข้อกำหนดในการใช้เตาอบสมณไพร่คือให้มีการทำความสะอาดพระพุทธรูป การบริจจาค่าน้ำไฟหรือบำรุงอุปกรณ์เตาอบ ไม่ควรพูดเสียงดังหรือหยาบ คาย และให้รักษาความสะอาดทั้งภายในและบริเวณเตาอบ ส่วนระเบียบปฏิบัติได้ กำหนดบุคคล ๑๐ ประเภท ห้ามเข้าเตาอบสมณไพร่และต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ได้แก่ เด็กอายุ ๑-๑๓ ปี ผู้ เป็นโรคผิวหนัง หูดมีครรภ์ หญิงเป็นระดู หญิงคลอดลูกใหม่ ผู้ป่วยวัณโรค ผู้เป็นโรค เบาหวาน ผู้เป็นโรคความดัน ผู้ดื่มสุรา และผู้เป็นโรคล้างคมรังเกียจ ๔) ด้วยาสำคัญ ได้แก่ หมากแห้ง (หมากเร็ว) และด้วยาประกอบ ได้แก่ ใบหนาด ใบเปกล้า ใบมะกรูด ตะไคร้ ๕) ผลการใช้เตาอบสมณไพร่ ทำให้มีผลต่อร่างกายให้มีสุขภาพดีขึ้น บางรายมีผลดีโดยผ่อนคลาย ความเครียดทั้งกายและใจ หายจากการปวดหลัง วิงเวียนหัว ทำให้อนอนหลับได้ง่าย

๓.๔ ยาสมณไพร่รักษาโรคกระดูก : กรณีวัดทุ่งเกษม พบว่า ๑) การดำเนินงาน โดยเจ้าอาวาส ทำหน้าที่ประกอบพิธีและปรุงยาสมณไพร่รักษาสุขภาพคนป่วย กระบวนการ รักษาโดยการเสกเป่า ตรงที่กระดูกหัก และทาด้วยน้ำมันงาที่เสกแล้ว หรือประคบด้วยยาสมณไพร่ ๔) ด้วยาที่สำคัญมี ๓ อย่าง ได้แก่ ยาทาใช้น้ำมันงาขาวและใบหญ้าคา ยาประคบใช้เครือหุน แพลแดง ชิงกระชาย ผักนางรวย และยารับประทานใช้ต้มหรือฝนแก้เลือดตกค้าง มีรากต้น จั้วป่าดอกขาว เอารากมาปลุกเสกนำไปต้มหรือนำมาผสมน้ำสะอาด ๕) การประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรม ผู้รักษายึดหลักเมตตาธรรม ผู้รับการรักษา ให้ยึดหลักสัจธรรม มีขันติ และ กตัญญู ตลอดทั้งการตั้งอยู่ในความไม่ประมาทคือมีสติ มีความเมตตาเอื้ออาทร

การดำเนินงานด้านสมณไพร่ของพระสงฆ์ในการดูแลสุขภาพจึงเป็นการดูแลรักษาทั้ง ทางกายและทางจิต เป็นกระบวนการบำบัดผู้ป่วยด้วยยาสมณไพร่และให้การเสริมสร้างกำลัง ใจด้วยข้อพึงปฏิบัติและพึงงดเว้นตามหลักพุทธธรรม

ข้อวิจารณ์

๑) การดำเนินการเกี่ยวกับสมุนไพร พบว่าพระสงฆ์ใช้ประโยชน์จากลำต้น เครือ ใบ หัวหรือรากของสมุนไพร มาเป็นตัวยาคือเป็นส่วนมาก ทั้งนี้ เนื่องจากว่าลักษณะพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์จากต้น เครือ ใบ และหัวหรือรากนี้ มีมากและดำเนินการได้ง่าย ไม่ว่าจะปลูกลงดิน หรือใส่กระถางก็สามารถทำได้ อีกทั้งวัดโดยทั่วไปยังนิยมปลูกพืชสมุนไพรลงกระถางทั้งที่รู้ และไม่รู้ในคุณสมบัติของการเป็นตัวยา บ้างก็ปลูกไว้เพื่อความสวยงาม ปลูกตามที่คนอื่นให้มา เจ้าอาวาสดำเนินการปลูกเองหรือมอบให้พระลูกวัดปลูก สถานที่ส่วนใหญ่ไม่กำหนดพื้นที่เป็นการเฉพาะ จะพบมากที่สุดคือหน้ากุฏิวิหาร รอบศาลาการเปรียญ การดูแลรักษาเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรทุกรูปภายในวัด การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของตัวยาส่วนมากจะได้รับการสืบทอดต่อกันมาและจากหมอแผนโบราณ พื้นบ้าน หรือจากการบอกเล่าของผู้ที่เคยใช้มาก่อน

๒) การจัดสวนสมุนไพรขึ้นในวัดดำเนินการในระดับน้อย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการจัดให้เป็นสวนสมุนไพรที่ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น การจัดหาสมุนไพร การจัดพื้นที่ปลูก และเรื่องของการดูแล รวมถึงการเห็นคุณค่าในการนำไปจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ ดังนั้น วัดจึงอาจดำเนินการได้น้อย ในเมื่อมีการใช้ประโยชน์น้อยการดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงมีน้อย ขณะเดียวกันหากได้เห็นประโยชน์และจักนำมาเพื่อใช้ประโยชน์ก็อาจมีการดำเนินการที่มากขึ้น

๓) การเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรของพระสงฆ์ โดยรวมอยู่ในระดับน้อยมาก การจัดตั้งกลุ่มศึกษาสมุนไพรจากชุมชนและการเข้าเรียนในสถานศึกษาแพทย์แผนไทย/แผนโบราณ ดำเนินการได้ในระดับน้อยที่สุด ลักษณะการเรียนรู้มีเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันหลายประการ ที่สำคัญคือความสนใจความต้องการในการที่จะเรียนรู้ และสถาบัน หน่วยงานหรือสถานที่ที่จะให้การเรียนรู้ เมื่อปัจจัยสองส่วนนี้ไม่สอดคล้องกัน จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ไม่ได้ ในสภาพเช่นนี้จึงมีข้อจำกัด ทั้งสถานศึกษาแพทย์แผนไทยที่มีการขยายตัวในวงแคบ คือผู้ปฏิบัติตามวินัยรักษาศีลมีขีดจำกัดอยู่ภายในวัด อีกทั้งสถานภาพของพระสงฆ์ยังมีข้อจำกัดบางอย่างในการเรียนรู้ในสถานศึกษาและการยอมรับของสังคม

๔) การนำความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรสู่ชุมชน โดยรวมพบว่า ผลดำเนินการอยู่ในระดับน้อยโดยที่การอบรมครูเพื่อนำความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรเบื้องต้นไปสอนนักเรียนและการเข้าไปสอนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน พระสงฆ์ดำเนินการอยู่ในระดับน้อยที่สุด ประเด็นนี้ อภิปราย

ได้ว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะมีโอกาสเข้าไปสอนในสถานศึกษาหรือเข้าไปอบรมครูและนักเรียนในโรงเรียนก็ตาม หากแต่ส่วนใหญ่โดยทั่วไปเป็นการบรรยายในเนื้อหาวิชาว่าด้วยคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก ส่วนเนื้อหาว่าด้วยสมุณโพรเป็นเนื้อหาเฉพาะทางที่ต้องอาศัยการกำหนดเฉพาะในประเด็นที่ต้องสอนในสถานศึกษานั้นหรือขึ้นอยู่กับนโยบายของแต่ละแห่งว่าจะเน้นในเนื้อหาอะไร พระสงฆ์จึงต้องเป็นผู้รู้และเข้าใจในคุณสมบัติของสมุณโพรดีในระดับหนึ่ง จึงจะสอนได้ดี สำหรับกรณีที่พระสงฆ์ดำเนินการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยในส่วนของการช่วยเหลือสังคม นั้น ถือว่าเป็นการดำเนินงานด้านสาธารณสุขแก่ชุมชนในลักษณะของการอนุเคราะห์สงเคราะห์ จนเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของชาวบ้านซึ่งก็พบว่าพระสงฆ์ไทยมีบทบาทต่องานสาธารณสุขมูลฐานนี้มาตั้งแต่อดีตกาลแล้ว

๔. สรุป

ต้นไม้แต่ละชนิดย่อมมีคุณสมบัติเฉพาะตัว การที่พระสงฆ์นำเอาพืชแต่ละชนิดมาปรุงเป็นยาเพื่อการบำบัด รักษาโรคทางกายจึงเป็นบทบาทสำคัญเพราะโรคนั้นเกิดขึ้นได้มากมาย หลากหลายชนิด การรักษาโรคสมัยใหม่บางชนิดไม่หายขาด เพราะเหตุแห่งธาตุของคนแต่ละพื้นที่นั้นแตกต่างกัน บางโรครักษาด้วยยาสมุณโพรได้ผลดีก็มีมาก การที่พระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมทั้งในด้านสาธารณสุข ด้วยการสงเคราะห์แก่ผู้เจ็บป่วยอันเกิดจากโรคพื้นฐานคือการไม่สมดุลงของธาตุทั้ง ๔ ในร่างกาย พระสงฆ์ผู้ศึกษาเรียนรู้มามากจึงได้ปรุงยาเพื่อปรับสมดุลฐานของโรคให้เสมอกัน เมื่อได้ผลก็แบ่งปันให้ผู้อื่นใช้ จนเป็นที่นิยมของชุมชน การให้การรักษาทั้งยาชนิดทา สูดดม ประคบ ต้มรับประทานหรืออบในเตาอบของพระสงฆ์ นอกจากยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทางร่างกาย แล้วยังให้ธรรมโอสถคือยารักษาทางจิตใจด้วย โดยการให้หลักธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้อพึงปฏิบัติโดยคำแนะนำของพระสงฆ์ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชน ดอนปู่ตา หรือป่าสาธารณะประโยชน์ ลดค่าใช้จ่ายของรัฐปีละหลายแสนล้านบาทเพราะการที่พระสงฆ์อยู่กับชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ยังประโยชน์ให้แก่ประเทศไทย ลดภาวะโลกร้อนคืนความเขียวขจีให้แก่สังคม อนุรักษ์พืชสมุณโพร ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ และเป็นทางเลือกใหม่ของชุมชนในการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง ที่อยู่ใกล้ค่าใช้จ่ายน้อย ได้รับการรักษาทั้งทางกายและจิตใจ หมอพระจึงเป็นทางเลือกใหม่ในยุคปัจจุบัน

นับเป็นการอนุเคราะห์ที่สงเคราะห์แก่โลกอย่างแท้จริง หากพระสงฆ์รุ่นใหม่ช่วยกันศึกษาเรียนรู้อนุรักษ์และสืบทอดเกี่ยวกับสมุนไพรและนำมาใช้เพื่อให้ชุมชนอยู่เป็นสุขก็เท่ากับได้ส่งเสริมองค์การสงฆ์และเพิ่มบทบาทให้กับมหาวิทยาลัยให้สมกับคำว่าพุทธศาสตร์ให้ปัญญา มหาจุฬาให้ทางชีวิต

บรรณานุกรม

เต็มลิริ บุญยสิงห์. **บทบาทของพระสงฆ์ ผู้นำในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

ธวัช ปุณโณทก. **ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน, ในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๕.

บุญเลิศ มรกต. **ความเชื่อในการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค : กรณีศึกษาอำเภอฝาง จังหวัดขอนแก่น. ปริญญาานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาสารคาม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ มหาสารคาม, ๒๕๓๖.**

ปรีชา อุยตระกูล และคนอื่นๆ. **รายงานการดำเนินงานวิจัย : บทบาทหมอพื้นบ้านในสังคมชนบทอีสาน. ขอนแก่น : สถาบันและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๑.**

พระเทพวิมลโมลี (บุญมา คุณสมปโน). **ตำรายากลางบ้าน.** กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๒๔.

สมชาย สุรชาติ. **บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษากรณีจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐.**

สันต์ หัตถิรัตน์. **ความเชื่อและกระบวนการรักษาโรคพื้นบ้าน ในชุมชนพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐.**

เสม พร้มพวงแก้ว. **การแพทย์พื้นบ้านในกระแสโลกาภิวัตน์. เอกสารรายงานการจัดงานทศวรรษการแพทย์แผนไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๓๙.**

สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน. **ยาไทยสำหรับสาธารณสุขมูลฐาน. กรุงเทพมหานคร : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๓๙.**

อำนาจ บาลี. **ชีวประวัติของหมอชีวก. แพทยสมาคม ประจำเดือนกันยายน (ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๙), ๒๕๒๙.**

<http://images.google.co.th/imglanding?q>